

megértő és élvezni tudó emberek kerülnek ki. Ezeknek azonban, tudatos tevékenységgel kell elősegíteniök a maguk munkakörében az értelem, az erkölcs és a szép továbbfejlődését. A tanulókat emiatt rá kell vezetni az igazi értékek megismerésére, kiválasztására és arra, hogy azokat nemcsak megismerniök, hanem követniök, megvalósítaniök, sőt újabbakkal is szaporítaniök kell.

Ha a magyar középiskolák ezt elérik, akkor a mindenütt szükséges vezető elv¹ külön hangsúlyozás nélkül is érvényesül bennük. Ez az elv lehetőnek vallja a revíziót és reformot, de ama korlátok között, amelyekre e fejtegetés nyomán történt utalás. A régiből nem szabad elhagyni, ami értékes tanító és nevelő elemül szolgál, az újból pedig annyit szabad átvenni, amennyi mint kialakult érték feltétlenül szükségesnek mutatkozik. Ha ilyen felfogással történik a revízió, a tanügyi reform az iskolák munkáját elősegítheti és tökéletesítheti, ellenkező esetben kárt okoz. A középiskoláknak elsősorban az eszményt kell szolgálniök, de nem szabad megfélemedezniök a valóságról sem. Működésük akkor lesz kifogástalan, ha a kettőt összeegyeztetik és a homo sapiens elvont igényeinek kielégítése mellett párhuzamosan gondoskodnak ama készségek megadásáról, amelyek a reális javak megszerzésére alkalmassá teszik életbe lépő tanítványaikat.

(Rózsahegy.)

Agárdi László.

A német egyetemek hatása a magyar tanulókra.²

Egy régi, elsárgult kézirat került a kezembe. Írója, a fényes-lehetségű lelkésztanár *Petz Lipót* (1794—1840) a túlfeszített munkában idő előtt megörlődött és korai sírba hanyatlott. Eddig csak csodálatos nyelvtelhetségéről tudunk (mintegy 11 nyelvet írt és beszélt tökéletesen) és arról, hogy néhány műfordítása, egyházi beszédje és pár nyelvészeti értekezése maradt ránk.³ Előttem fekvő kézírata pedagógiai nézeteit tárja elénk. Tárnya nem látszik időszerűnek, hiszen a külföldi iskolák, illetőleg a német egyetemek látogatásának arra már nincsen különös jelentősége kulturális életünkben. Hála Istennek, vagyunk annyira, hogy a mi egyetemeink is ellátnak már

¹ Ezt részletesen fejtegeti *Imre Sándor*: *Köznevelésünk és a háború*. Magyar Pädagogia. 1914. 8—10. sz.

² Ueber Deutschlands Universitäten in Bezug auf Ungarn. Ein Dialog von Leopold Petz 4° 124 lap. Kézirat a pozsonyi ev.-teol. akadémia könyvtárában.

³ Bővebben Hoan, *Jena Hungarica* 135 lap és *Új Magyar Athenás* 331.

mindennel, amire a szakképzés szempontjából szükségünk van és ezért inkább csak kivételesen, speciális tanulmányoknál vagy világ- és nyelvismeret szerzése céljából keresik fel ifjaink a külföldi egyeteme- ket. De száz évvel ezelőtt más világ volt. Akkor kivált az ev. hit- jelöltek képzésüket befejezetlennek tartották, ha 1—2 évet nem töl- töttek németországi egyetemen. És ép e korba visz vissza Petz kéz- irata. Ő 1814—1816-ig, összesen három szemesztert töltött a jeni egyetemen és talán még a 20-as évek előtt írta meg dialógusát, mely- ben minden hála mellett, melyet a német egyetemekkel szemben érez nem huny szemet azok árnyoldalai előtt és reformjukat sürgeti, sőt a főiskolai oktatásról szemét az alsó és középfokú oktatásra is fordítja, melyről valóságos programot ad. Tehát, ha nincs is időszerű értéke a munkájának, de történeti értéke mindenesetre van.

Nézzük tehát közelebbről a dialogust, (mellözve az előljáró verset, melynek alapeszméje, hogy túrni, nélkülözni tudó, az erőt a jósággal egyesítő nemzedéket kell nevelnünk), melyet szerző úgy vezet be, mintha egy bölcs aggastyán Tillmann Jonatán jegyezte volna fel azt a beszélgetést, melyet egy kirándulás alkalmával Weghold nevű barátjával, továbbá Emmerau báróval és annak özvegy nővérével folytatott. Természetes, hogy Tillmann, és Weghold, kik mindketten megfordultak Németországban, a főbeszélők, a báró és a báróné közbe- szólásaikkal inkább csak élénkítik a párbeszédet, olykor pedig egy- egy gondolatot továbbszönek.

Tillmann azon kezdi, hogy hálával emlékszik meg egyik német tanáráról, aki oly lelkesedéssel adta elő a természettudományt, hogy még most is, valahányszor a természet valamely szépségében gyönyör- ködik, mindig eszébe jut. Így merül fel az a kérdés, hogy mily hatással vannak a német egyetemek a magyar ifjakra? Weghold rögtön kijelenti, hogy van a német egyetemi életnek árnyoldala is, amennyiben sok jeles tanár mellett akadnak kontárok is, hogy továbbá visszatetsző a diákság túlnyomó részének a dobozódása, melybe sokszor a jobbakat is belerántják. Tillmann pedig arra utal, hogy talán nem is az egyetemek, hanem az utazás és az idegen földön való sok új benyomás hat oly jótékonyan a magyar tanulók lelkére. Maguk az egyetemek ellenben gyökeres reformra szorulnak. Elsőben is helytelen, hogy a tanárok szabad előadás helyett kész füzeteket olvassák. Nagy baj, hogy az ifjúság érintkezésében sok avult szokás maradt fenn, pl. a párbaj, melyet becsületbírássággal kellene helyettesíteni. Az ifjú- ság különben is szabadjára van hagyva, semmiféle fegyelem alatt nem áll, tanárai pedig nem törődnek vele. Az egyetemi gradusok meg- vetésben részesülnek, a fődolog a taksa lefizetése, a vitatkozás pedig játékká süllyedt. Mindezért kétséges dolog azt, amit egyes kiváló

embereinken bámulunk, a német egyetemek hatásának tulajdonítani. T. még hozzáteszi, hogy ő az iskolai oktatása és magán studium folytán annyira el volt készülve, hogy Németországban alig tanulhatott újat. Természetesen a mi iskoláink sem mintaszerűek. Jó volna, ha a latin nyelv helyett egy hazai nyelvet (mint később kitűnik, P. itt nem a magyar nyelvre gondol) alkalmaznának legalább oly tárgyaknál, melyek nem vonatkoznak közvetlenül az ókorra. Azután figyelembe kellene már venni a neveléstudomány haladását és végül egyöntetűen meg kellene állapítani a tanítás anyagát és formáját, mely utóbbi célra egy pedagógiai folyóirat megindítása volna szükséges.

A nevelés alap gondolata, hogy mindenki öncél és senki sem kezelhető gép gyanánt, ezért szó sem lehet a nevelés mechanizálásáról, mint ahogy Pestalozzi gondolja. Mivel továbbá az ember nem a magánosság számára van teremtvé, Rousseau helytelenül cselekszik, midőn Emilt a társaságtól elzárja. Az első hat évben a gyermeket társas és természeti környezetének kell átengedni, hadd szerezzen élő szemléleteket, melyeken aztán az elemi oktatás tovább építhet — de minden műfogás nélkül. Nem betanult módszer szolgai követése a fő, hanem bármilyen eszköz megragadása, mely által életet lehet vinni a gyermek világába. Már a legzsengőbb korban is különbséget kell tenni készségek (amilyenek az írás, olvasás, számolás, rajz, nyelvismeret) és a belső ember képzése (= nevelése) között. Nagy baj, hogy ez utóbbival oly keveset törődnek. Itt a szót Weghold veszi át és kívánatosnak mondja egy nevelési akadémia felállítását, melynek első dolga volna a nevelés helyes rendszerét kidolgozni és az összes iskolafokokat (az elemitől az egyetemig) tankönyvekkel ellátni. Az elemi iskola három osztályból állana. Vallástan egyik osztályban sem szerepel, a harmadikban azonban egyszerű erkölcsstan, hogy az életbe kilépő földműves vagy iparos tetteinek etikai jelentőségét megíthesse. A vallás- és egyháztörténet oktatásáról pedig a konfirmáció-oktatással foglalkozó lelkészek gondoskodnának. Ezenkívül mindenki 20-dik életévéig legalább vasárnaponként továbbképzésben részesülne. A tudós iskolákra nézve Wegholdnak az a főkövetelése, hogy a tanárok számát szaporítani kell és hogy azok fizetésüket az államtól kapják. A tankönyvek legyenek rövidek, de ezentúl is szabad legyen egyes tudományokat diktálni, hogy ez a gyakorlat feledésbe ne merüljön. Míg a báróné azt tartja, hogy csak a latin nyelv rendszeres tanítása a legjobb eszköze az ész fejlesztésének, W. vele szemben azt vallja, hogy az antik nyelvek is gyakorlatilag szabály nélkül tanítandók, válogatott olvasmányok alapján. Mennyire gyarapítaná ily nyelvtanítás a tanulók szellemi tartalmát. A matematika és geometria tantételeit rövid formulákba kellene összefoglalni, a bizonyítást pedig

a tanulóknak mindig újból ki kellene találnia. A poetika és retorika tanítása megelőző szemlélet nélkül (mintaolvasmányok nélkül) mit sem ér. Itt kerül szóba a filozófiai oktatás, amikor megjelenik a fiatal báró nevelője Ittner, aki lelkes híve a *Schelling-féle természetfilozófiának*. W. ezt a rendszert visszautasítja túlhajtott spekulációja miatt, mert az ő nézete szerint minden filozófia főfeladata a tudás alapjait és határait megvizsgálni. Különben is a természetfilozófia csak alárendelt ága a filozófiának, melynek első renden az emberrel kell foglalkoznia. T. itt felhívja a figyelmet *Schopenhauer* filozófiájára, bár ennek gyöngéit (pl. az «aszkrétikát») jól látja. De W. szerint legjobb volna a filozófiai oktatást Xenophon, Platon, Cicero, Shaftesbury, Fergusson és Herder olvasásával kezdeni. Ezzel W. befejezi mondani-valóját és összefoglalva mondja, hogy eleven, sokoldalú tanítók, rövid, egyöntetű tankönyvek, az oktatás szemléletessége, jellemzetessége és alapossága az, ami kell. Ezután ismét T.-ra tér át a szellemi képzés, vagyis az erkölcsi nevelés kérdésének a fejtegetése. Kiemeli, hogy az oktatásnak is van hatása az erényre, feltéve, hogy felveti az emberben rejlő tapasztalatokat megfontolás céljából, de azért még sincs eszközünk, mellyel az embert az erkölcsiség legmagasabb fokára emelhetnők. Így lesz az *erény* képzése a legfőbb problémává, értve rajta az akaratsnak az életben érvényesülő oly hajlamát, mi által az ember szabad, tehát nem az érzékiségtől vezetett lénynek bizonyul. Az igazi erény lényege a szeretet és jóindulat, mely cselekvésben nyilvánul. Ez az ember belsejében magától születik meg, de azért a szoktatás és példa sem felesleges. Viszont az ú. n. egyes erények fejlesztésénél az oktatás is sokat tehet. Van az erkölcsi nevelésben a művészetnek is szerepe, de legtöbbet mégis a vallástól, történelemtől és bölcs tanítókkal való érintkezéstől lehet várni. A vallásban nem rendszeres oktatásra kell törekedni, nem is a tanok kikérdezésére, hanem a fő, alkalmi társalgás, a vallás igazságainak szemléltető bemutatása a biblia élénk interpretációja alapján. Hasonlókép az irodalmi remekműveket sem szabad agyonmagyarázni.

Így felkészülve mehetnek az ifjak az egyetemre. Itt, a legfelsőbb fokon a tanárok és tanulók között állandó kölcsönhatás legyen. A tanárok legyenek az ifjak tanulmányi vezetői, szellemi irányítói, akik őket önálló munkálkodásra serkentik. Amennyiben megmaradnának az előadások, ezek szabadon, írás nélkül tartassanak meg. Legyen az egyetem gazdag változatú intézet, melyben minden tudománynak megvan a maga külön metodológiája. Egyes szakokban, így kivált a természettudományban továbbra is megmaradna a szabad előadás, a többiben ellenben a tanár csak kijelölné a szükséges szakkönyveket és az előadásokat a hallgatók tartanák meg az ő felügyelete alatt.

Mivel pedig minden hallgató egy más tanárt választana tanácsadóul, nem is volna szükség külön fegyelmi intézkedésekre. Egyetemi tanárokká pedig csak oly férfiaknak kellene lenniök, kik nem a padsorból léptek a katedrára, hanem legalább 10 évig távol élvén az egyetemi várostól, a gyakorlati élettel jutottak összeköttetésbe. Weghold befejezésül megjegyzi, hogy Tillmann csak vázlatot adott, de ez azzal felel, hogy az emberképzés nem is oly munka, melynek minden lépését elő lehetne írni, teljesen elegendő csak általánosságban a cél és irány kijelölése.

Úgy véljük, hogy Petz Lipót pedagógiai dialógusa nem korszakos mű, de már szerzője értékes egyéniségénél fogva is némi figyelmet érdemel.

Mint láttuk, tőle távol áll minden pedagógiai utilizmus vagy materializmus. Ideális magaslatról nézi a nevelés ügyét és oly célokat és eszközöket tűz ki, melyek bizonyos fokig utópisztikusoknak tekinthetők. Maga könnyű szerrel tanulván meg a nyelveket, másoktól is ugyanazt várja és azt hiszi, hogy a sok nyelv és irodalom tanulmányozása által a szellem csodálatosan sokoldalú képzésben részesülne, ami elősegítené a történelem és földrajz tanulmányozását is, hiszen a nyelv a népek ténykedésének legtisztább tükörképe. (Herder hatása!) Másik kedvenc tanulmányköre a filozófia és ott a kriticizmus hatása alatt áll, de a filozófiai oktatást olvasmányokkal akarná kezdeni, melyet csak követne a filozófia történetének a tanulmányozása a források ismerete alapján. A filozófiai olvasmányoktól többet vár, mint a spekulatív logika és metafizika tanításától. A módszerben minden gépiességet elítél és bátran mondhatni, hogy a mai «személyiség-pedagógia» alapján áll, mert legtöbbit a tanító személyi tulajdonságaitól remél, úgy a legalsóbb, mint a legfelsőbb fokon. A szervezetbe és fegyelembe is ezt a gondolatot akarja belevinni és e téren különösen az egyetemre vonatkozó kívánságaival túlzásokba is esik; amit itt kíván, különben nem egyéb, mint az egyetemi tanulmányozás súlypontjának az előadásról a szemináriumba való áthelyezése. Lépten-nyomon tehát újszerű eszmék ütök meg fülünket, csak egyben tesz engedményt a régi hagyománynak, midőn a tollbamondást bizonyos tárgyakban megakarja hagyni. Annál sajnálatosabb, hogy az államnnyelv döntő jelentőségét még nem ismeri fel. Ebben a tekintetben ő kozmopolita, minden nyelvet egyformán szeret és ezért Herdert idézi: «Wer mir eine Sprache verdrängt, will mir auch meine Vernunft und Lebensweise, die Ehre und Rechte meines Volkes rauben». Legradikálisabbak a vallástanításra vonatkozó nézetei és lehet, hogy ép emiatt nem engedélyezték dolgozata kiadását. (A dolgozat végén ott van a jegyzés: «Non admittitur». Wien am 29 Oct. 1823. Sartori).

Általában Schleiermacher hatását láthatjuk abban, hogy a vallást nem akarja túlkorán az iskolában taníttatni, mert az elvont fogalmak szerinte inkább elnyomják mint fejlesztik a vallásosságot, tehát a tárgyi vallásoktatás később kezdendő meg. Jelszava: «Über Religion nicht viele Worte!» Különben itt is a személyiség hatása a legfontosabb.

Valóban sajnálhatjuk, hogy a nagyműveltségű, széles látókörű férfiú pedagógiai kérdésekben többször nem vette fel a tollat. Sok becses eszmével ajándékozta volna meg pedagógiai irodalmunkat.

(Pozsony.)

Szelényi Ödön.

IRODALOM.

Buday Barna: Szakoktatásügyi kérdések. Bpest, 1918, n 8°, 61 l.

A könyv tartalmának taglalása: I. a mezőgazdasági szakoktatás és a tanárképzés; II. a polgári iskolák reformja; III. a mezőgazdasági szakoktatás tervezete és programja.

I. A jó szakoktatásnak első feltétele a jól képzett tanár. Gazdasági felsőfokú intézeteink: a gazdasági akadémiák nagy hiányát érzik az ilyen tanároknak. Ezen csak úgy lehet segíteni, ha módot adunk a tanárjelölteknek arra, hogy alaposan megismerjék a hazai viszonyokat, külföldi tanulmányutakat tehessenek, ha a kész tanárok szakmabeli művelődésükben támogatást kapnak, szoros összeköttetést tartanak fenn a gyakorlati élettal, ha tökéletes felszerelésű tanszékekre léphetnek, ha mozgási szabadságuk korlátozást nem szenved, ha ellátásuk és haladásuk nem olyan, mely szárnyát szegi minden ambíciónak, ha a jeles, kiváló tanárok hozzájuk méltó megbecsülésben részesülnek.

Gazdasági szakoktatásunk másik hiánya a szervezeti fokozatoság tökéletlensége. A felső intézetek után mindjárt az alsófokú oktatás következik, két iskolatípussal: a földművelésügyi miniszterium hatáskörébe tartozó földművesiskolával és az elemi iskolával kapcsolatos s a kultuszminiszterium fennhatósága alatt álló gazdasági népiskolával. Középfokú mezőgazdasági szakoktatásunk egyáltalán nincsen, Pedig a középiskola négy osztálya fölé emelt ilyen iskola nagyobb szolgálatot tehetett volna nálunk, mint az ugyanezen helyre beillesztett kereskedelmi iskola. Középfokú gazdasági iskolákká lehetne átszervezni a földművesiskolák egy részét. Nagy jövő vár ezekre, az író megállapítása szerint, s ezt a megállapítást nyugodtan kiegészíthetjük azzal a gondolattal, hogy ha valamikor élt bennünk a kívánság egy tökéletes szervezetű mezőgazdasági szakoktatás mellett, soha sem lehetett